

András 1968-as családtörténeti kutatásait is, amelyek eddig még nem szerepeltek az irodalomtörténeti Pesti-életrajzokban, megnyugtatóan foglalja össze a Pesti származásáról tudottakat és életének állomásait.

A tanulmány legjobb része feltétlenül az, amely a horatiusi *utile* és *dulce* kérdésével és Erasmus irodalomelméletével foglalkozik. A szakirodalom Pesti fabuláit eddig egyértelműen a szépirodalmi, gyönyörködtető (Nemeskürty szerint a szórakoztató) irodalomhoz sorolta. Heltai fabuláival egyetemben, bár kiemelte Heltai meséinek fordulatosabb, magyarosabb nyelvét és a történetekbe való írói beavatkozást. Ez a kérdés, a szórakoztató és a didaktikus irodalom kapcsolata és szétválasztása napjainkban egyre többször kerül elő a régi magyar irodalomtörténet berkeiben. Ács Pál nagyon higgadtan és meggyőzően mutatja ki, hogy Pesti, Erasmus szellemének megfelelően, meséivel nem szórakoztatni akart, hanem igenis tanítani, a parabolák használatának régi elve alapján, Livius, Gellius, Horatius, Erasmus és a Biblia gyakorlatának megfelelően, tehát könyvének elsődleges célja az *utile*, mégpedig a *dulciter utile*. Ennek a célnak tökéletesen megfelel fordítói elmélete és gyakorlata is, amelyet szintén bőségesen tárgyal a tanulmány.

A kiadás a kutatók számára nem pótolja az eredeti példányok ismeretét (célja sem ez), de átírási gyakorlata mai nyelvtörténeti ismereteink szerint helyes, s külön dicsérendő, hogy az utószóban Ács Pál maga figyelmeztet átírásának lehetséges buktatóira. Szójegyzete alapos, gondos, használható munka. Meggondolandó ugyan, hogy a csak egyszer előforduló régies vagy kiveszett szavak magyarázatát itt nem közli, csak az egyes fabulákhoz fűzött magyarázataiban – nem biztos ugyanis, hogy az olvasó a magyarázatokat is feltétlenül megnézi a mesék olvasásakor. A magyarázatok filológiai alapossága példamutató.

A kiadás maga nagy hiányt pótol: Pesti fabuláinak eredeti kiadásából csak három példány ismert, Toldy 1858-as, korában példamutató kiadása nehezen hozzáférhető, Varjas 1950-es faksimile kiadása pedig szinte hozzáférhetetlen. De mindezekről eltekintve, egy nagy példányszámú, népszerű kiadásra már megértek Pesti Gábor fabulái, s méltán kaptak helyet az egyre örvendetesebben szaporodó régi magyar kiadványok között.

Uray Piroska

A sárospataki Rákóczi Gimnázium jubileumi évkönyve. Sárospatak, 1981. 328 l.

A Rákóczi család piros–kék színeibe öltöztetett emlékkönyv (a borítólapot *Nagy Dezső* festőművész, a gimnázium volt tanára tervezte) kitűnően tanúskodik arról, hogy az 1531-ben alapított ősi scholának a magyar irodalom mindig sokat köszönhetett, s köszönhet ma is. Műemlékfalai között nevelkedett vagy nevelt számos *írónk* (Barczafalvi Szabó Dávid, Kazinczy Gábor, Komáromi János, Mórincz Zsigmond, Lőrinczy György, Harsányi Zsolt, Fekete Gyula, Kurucz Gyula), *költőnk* (Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Pap Endre, Kézy Mózes, Édes Gergely, Szemere Pál, Szemere Miklós, Tompa Mihály, Erdélyi János, Fejes István, Nógrády Papp Gyula, Pósa Lajos, Szabó Endre, Terhes Sámuel, Zempléni Árpád), *bibliafordítónk* (Komáromi Csipkés György), *műfordítónk* (Vályi Nagy Ferenc, Képes Géza, Mészöly Dezső), *irodalomtörténészünk* (Király István), s az irodalom és folklór interpretálói közül *színészünk és népdalénekesünk* (Pécsi Sándor, Béres Ferenc).

Az évkönyv csaknem minden fejezete tartalmaz több-kevesebb adatot az iskola irodalmi múltjáról, tevékenységéről. *Dobay Béla*, a gimnázium magyar–történelem szakos tanára, maga is pataki diák, írta *A 450 éves sárospataki iskola története* c. fejezetet, amely szerzője érdeklődésénél fogva is bővelkedik irodalmi vonatkozású adalékokban. Sztárai Mihály énekszerző, az első ismert magyar nyelvű drámaíró segített 1531-ben Perényi Péternek az iskola megalapításában. 1650-től 1654-ig az iskola vendége volt Comenius, aki pedagógiai tevékenységén túlmenően itt írta a nyolc iskoladrámát tartalmazó *Schola ludus*. Az iskola „odüsszeiáját” ismertette a tanulmány két műre is céloz, amely megénekelte a Rákóczi szabadságharcot: Novák Sándor kuruc-dalára és Fekete Gábor elbeszélésére.

A XIX. sz. elején a tanulók a Martinovics-perben elítélt nagy pataki diák, Kazinczy Ferenc börtönemlékeinek hatására tömörültek. Közöttük volt Barczafalvi Szabó Dávid, Kézy Mózes, Majoros András, Sipos Pál és Vályi Nagy Ferenc.

A pataki kollégium az önkényuralom és kiegyezés korában *szellemi műhelyként* is szolgált. 1853-ban nyomtatták ki a *Népiszkola*

Könyvtár első kötetét. 1857-ben alapította és évekig szerkesztette a *Sárospataki Füzeteket* Erdélyi János. E lap előzménye az 1840-től kézirat formájában előállított *Bujdosó*, folytatója többek között az Irodalmi Önképző Társulat által 1868-tól kibocsátott *Hajnal*, az 1884-től megjelent *Sárospataki Ifjúsági Közlöny*, majd 1970-től a napjainkban is évente négyszer 500 példányban megjelenő *Sárospataki Krónika*.

Az iskola ma is büszkén ápolja nagy tanárai és diákjai *irodalmi emlékeit*. Az írók – költők születésének, halálának, főbb műveik kiadásának *évfordulóit* alkalmával emlékversenyeket, emléküléseket, ünnepélyeket rendeznek (1959, 1964: Kazinczy; 1964, 1968: Erdélyi János; 1973: Csokonai; 1976: Rákóczi; 1979: Móricz; 1972: Bessenyei; 1950: Comenius stb.). Természetesen az iskola nemcsak saját tanítványairól emlékszik meg rendszeresen, hanem a magyar, sőt, a világ-irodalom más művelőiről is (pl. Csehov, Tolsztoj, Villon; Áprily, József Attila, Karinthy stb.).

A magyar és a világirodalom remekait bemutató *diákszínjátás* az iskola életében és történetében kiemelkedő helyet foglal el. (Az erről szóló fejezet *Baloghné Jakó Mária* munkája.) Comenius *Schola ludus*-ától kezdve bemutatják itt Csokonai, Jókai, Móricz, Németh László, Tamási Áron, Kárpáthy Gyula, Illyés Gyula és mások műveit a magyar irodalomból, Molière, Gogol, L. Tolsztoj, Csehov, Lenz és mások darabjait a világirodalomból magyar nyelven, Shakespeare *Hamletjét*, *Ahogy tetszikjét*, *Julius Caesarját*, *Machbetjét*, valamint Shaw *Szent Johannáját* angolul. (A tanárrendezők közül érdemes megemlíteni az angol Michel Halsted, valamint Sipos István, Fenyvesi András, Szakolczay Lajos, Juhász Ferenc és Baloghné Jakó Mária nevét.)

Az irodalom is sokat nyert azzal, hogy Sárospatakon hagyománya van az *tró-olvasó találkozónak*. A volt pataki diákok nagyon szívesen látogatnak általában négyévenként az alma materbe, hogy minden generációval megismerkedhessenek, de eljönnek természetesen – ha nem is ilyen gyakran – mások is. A legemlékezetesebb találkozóról *Hegyi József* számol be (maga is volt pataki diák és tanár): 1940-ben Móricz Zsigmond látogatott el diákkori botlásainak színhelyére, Sárospatakra (három tantárgyból bukott itt meg a debreceni kollégium eminens tanulója). Rác István *Az esztétikai nevelés*, Dobay Béla *A Látókör az ismeretterjesztés szolgálatában* c. fejezetben számol be érdekes találkozásokról (Király István, Fekete

Gyula, Kurucz Gyula, Képes Géza, Mészöly Dezső, Béres Ferenc látogatta meg az iskolát az utóbbi években).

Az *Alkotó tanárok és diákok* c. fejezet szép-irodalmi műveket, műfordításokat és esztétikai tanulmányokat is tartalmaz. Az írások mindegyike megjelent már vagy a *Sárospataki Krónikában*, vagy más megyei, esetleg országos lapban. Hegyi József már említett Móricz-cikke mellett ott olvashatjuk Dobay Béla és D. Rác István írását, Magda Barnabás kitűnő Goethe-versfordításait. *Tallózás diákjaink írásaiban* címmel verseket, versfordításokat, novellákat, novellafordításokat és interjúkat (Deme László nyelvész-professzorral és Király István akadémikussal, volt pataki diákokkal) tartalmaz a fejezet.

Végigolvasva az évkönyvet az irodalomra vonatkoztatva is igazolva látjuk Móricz Zsigmond szavait: „Nagy és nemes eszmék uralkodtak itt a lelkekben... A Tompa Mihály, az Erdélyi János, s mindezek felett a Kossuth Lajos lelke égetett és gyújtogatott itt.”

Vécsey Antal

Magyar Hírmondó. Válogatás. Sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Kókay György. Bp. 1981. Gondolat K. 445 l.

Kókay Györgynek a hírlap- és folyóirat-irodalomról írt monográfiáját, a magyar folyóiratok válogatott programcikkeinek gyűjteményét és a magyar sajtó történetének első kötetét – a sajtótörténeti kutatások fellendülését tükrözve – követte a Magyar Hírmondó kilenc évfolyamából készített válogatás.

Mint azt a kötet anyaga tanúsítja, az első magyar nyelven írt újság 1780-tól jelent meg Pozsonyban, Patzkó Ferenc Ágoston nyomdájában, hetente két alkalommal. Több mint 300 előfizetője között főrendeket, nemeseket, honoráciorokat, polgárokat, értelmiségieket találunk. Ezek általában nemcsak a magyar nyelvre voltak utalva, olvasták a kor magyarországi és külföldi latin, német, francia nyelvű lapjait; de járták a Hírmondót is, amely mérföldkönek számított a magyar nyelvű kultúra történetében. Rát Mátyás, az első és legnevesebb szerkesztő, a volt göttingai diák írja az „előre való tudakozódás”-ban: „olyan Ország Európában egygy sints, a' földnek egyéb részeiben is igen kevés vagyon, mellyet a' tudósok kevésbé esmernének, mint Magyar Országot, 's ezen homályban mind örökké-is meg-maradunk,